

بسمه تعالی

مترجمان در گستره تاریخ

مؤلفان : ژان دلیسل - جودیت وودزورث

مترجم : خیام فولادی تالاری

عنوان و نام پدیدآور	مکرم‌هاجم در گستره تاریخ / مؤلفان: ویراستار ژان دلیسل،
مشخصات نشر	چودیت وودزورث؛ مکرم‌هاجم فیلم فولادی تلاری.
مشخصات ظاهری	اصطهانت، سپاهان، ۱۳۸۹.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۹-۶۸-۹
وضعیت فهرست نویسی	۳۸۳ ص.
یادداشت	فیفا
موضوع	اعلان اصل؛ c1995 Translators Through History
شناسه افزوده	ترجمه، مکرم‌هاجم
شناسه افزوده	ژان دلیسل، ژان . چودیت وودزورث، چودیت
شناسه افزوده	Woodsworth, Judith • Delisle, Jean
رده بندی کنگره	فولادی تلاری، فیلم، ۱۳۳۷- مکرم‌هاجم
رده بندی دیویی	PN۳۴۶/۶۷ ۱۳۸۹
شماره کتابشناسی ملی	۴۱۸/۷۶
	۲۰۱۳۴۳۱۰

کلیدی حقوق برای انتشارات سپاهان محفوظ است و هرگونه نسخه برداری، تهیه راهنما، تهیه پاسخ نامه، ترجمه متن، تهیه واره نامه و هرگونه استفاده دیگر از متن کتاب ممنوع بوده و متخلف تحت پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

نام کتاب	مترجمان در گستره تاریخ
مؤلف	ژان دلیسل، چودیت وودزورث
مترجم	خیام فولادی تلاری
ناشر	سپاهان
مدیر تولید و ناظر چاپ	پاکروان - وکیلی
طراح جلد	محمود ارواحی آذر
لینوگرافی	مینیاتور
چاپ	فردا
صحافی	سپاهان
شمارگان	۱۰۰۰
نوبت چاپ	اول
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۹-۶۸-۹
بهاء	۷۰۰۰۰ ریال

«چاپ اول»

مرکز بخش: تهران - خیابان انقلاب - ابتدای خیابان اردیبهشت (منبری جاوید) - پلاک ۷۰ - طبقه اول - انتشارات سپاهان

همراه: ۰۹۱۳۱۱۲۸۷۷۶ - ۰۹۱۵۲۱۶۶۹۳۳

تلفن: ۳۰ - ۹۷۲۹ - ۶۶۲

به نام یگانه هستی

این ترجمه را به پیشگاه مترجمان گرانقدر کشور عزیزمان، خادمان
ناپیدای فرهنگ و دانش ایران، تقدیم می‌کنم.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	تقدیم‌نامه
۷	مقدمه مترجم
۱۲	الف - پیشگفتار رئیس اتحادیه بین‌المللی مترجمان
۱۸	مقدمه مؤلفان
۲۳	فصل اول - مترجمان و اختراع الفبا
۲۵	الفبای مبشری برای گوتها
۲۸	مسروپ مشتوتس و شکوفایی فرهنگ ارمنی
۳۴	سیریل و متودیوس در میان اسلاوها
۴۰	جیمز اوانس و سرخپوستان کری کانادا
۴۷	فصل دوم - مترجمان و رشد زبانهای ملی
۴۸	زبانی برای انگلستان
۶۵	آزادی زبان فرانسه
۷۷	پیدایش زبان سوئدی
۸۲	مارتین لوتر: استاد مسلم زبان آلمانی
۹۲	پیدایش جبایا در کامرون
۹۹	عبری: زبانی جدید برای اسرائیل
۱۰۸	فصل سوم - مترجمان و پیدایش ادبیات ملی
۱۱۲	یوست ون دن وندل و عصر طلایی هلند
۱۲۱	ترجمه شکسپیر در قاره اروپا
۱۲۷	تغییر موضع: مورد ایرلند

۱۳۵	گفتگوی صمیمانه با اسکاتلندی‌ها در ترجمه
۱۴۲	خورخه لوئیس بورخس و تولد ادبیات آرژانتین
۱۴۸	ترجمه و انتقال در ادبیات افریقایی
۱۵۷	فصل چهارم - مترجمان و ترویج دانش
۱۶۲	چین: واردات دانش از هند و غرب
۱۶۸	هندوستان: کانون ترجمه در طول اعصار
۱۷۴	بغداد: مرکز ترجمه عربی
۱۸۰	تولدو: تبادل فرهنگی و نوزایی
۱۸۶	کشورهای شمال اروپا: فرو ریختن دیوار انزوا
۱۹۵	فصل پنجم - مترجمان و زمام قدرت
۱۹۸	بیانیه بالفور: "زاد بوم" یا "بوم ملی"
۲۰۱	ترجمه‌های قرون وسطی از بغداد تا اروپای غربی
۲۰۵	تعدد مراکز قدرت: مورد فرانسه
۲۱۴	ترجمه ابزار براندازی: ایتالیا و شوروی سابق
۲۲۰	تصرف و استعمار دنیای جدید
۲۲۲	مترجمان زن: انگلستان، اروپای قاره‌ای و امریکای شمالی
۲۲۵	مترجمان و به‌کارگیری قدرت
۲۲۹	فصل ششم - مترجمان و گسترش دین
۲۳۲	یهودیت: کلام گفتاری و نوشتاری از عهد باستان تا دوران حاضر
۲۴۱	مسیحیت: متون مذهبی به زبانهای جهان
۲۵۸	اسلام: قرآن [کریم]، ترجمه‌ناپذیری بسیار ترجمه شده
۲۶۳	هندوئیسم: باگواد گیتا
۲۶۵	بودائیسم: گسترش دین در آسیای شرقی

فصل هفتم - مترجمان و انتقال ارزشهای فرهنگی	۲۷۱
نامه مترجم به موطن	۲۷۳
شرق اسلامی و تکثرگرایی دینی	۲۸۱
انگلستان دوره الیزابت: ترجمه هدفمند	۲۸۶
پروستانی فرانسوی در انگلستان: ظهور خودآگاهی اروپایی	۲۹۲
فرانسه انقلابی: خدمت به آرمان	۲۹۵
دلبستگی فرانسه به رمان گوتیک	۳۰۱
تأثیر اندیشه ترجمه شده: نمونه‌ای از چین	۳۰۸
ادبیات علمی - تخیلی آمریکا و تولد یک نوع ادبی در فرانسه	۳۱۲
فصل هشتم - مترجمان و فرهنگ‌نویسی	۳۲۵
فرهنگهای لغت یک‌زبانه: از لوحهای گلی تا چاپهای نفیس	۳۲۵
فرهنگهای چندزبانه: بین‌المللی شدن و تولد فرهنگ‌نگاری	۳۳۲
فرهنگهای تخصصی: از واژه‌نامه‌های پزشکی تا بانکهای واژگانی رایانه‌ای	۳۴۰
فصل نهم - مترجمان شفاهی و تاریخ‌سازی	۳۴۷
تکامل روشها و آموزش	۳۵۱
ترجمه کلام خداوند	۳۶۰
اکتشافات و فتوحات	۳۶۵
جنگ و صلح	۳۷۲
ترجمه سیاسی	۳۷۹

مقدمه مترجم

“مترجمان در گستره تاریخ” دانشنامه‌ای است که اتحادیه بین‌المللی مترجمان با همکاری یونسکو^۱ آن را طی مدتی بیش از سی سال گردآوری کرده است. نام دو تن، ژان دلیسل و جودیت وودزورث، به عنوان ویراستار و سرپرست روی جلد آمده و نام پنجاه استاد و محقق دیگر در پایان فصلهای نه‌گانه ذکر شده است. نکات گفتنی درباره اهمیت کتاب و رنج و مرارتهای فراوانی که پدیدآورندگان این اثر بی‌نظیر برای گردآوری آن کشیده‌اند در پیشگفتار رئیس اتحادیه بین‌المللی مترجمان و مقدمه مؤلفان بیان شده است. از این دو مترجم تنها به این نکته بسنده می‌کند که همکاری دو سازمان بین‌المللی، مشارکت پنجاه استاد و محقق از بیست کشور جهان، صرف زمانی بیش از سی سال و بررسی و مطالعه کتابها و منابع و اسناد و مدارک تاریخی و حتی نامه‌های به یادگار مانده از گذشته اثری پدید آورده که بسیار بدیع، مستند و بی‌نظیر است.

مترجمان با مطالعه این کتاب با سرگذشت همکاران خود در گذشته، مرارتهایی که کشیده‌اند، فرایندها و تحولات متنوع ترجمه و نظریات گوناگون اندیشمندان مختلف گذشته درباره زبان و ترجمه آشنا می‌شوند. به بیان دیگر، با خواندن این کتاب پی خواهند برد که چه مسائلی از ترجمه برای همیشه حل شده و به تاریخ پیوسته‌اند و کدام دسته از مسایل از چند هزار سال قبل هنوز حل نشده باقی مانده‌اند. اما طیف خوانندگان این اثر به مترجمان منحصر نمی‌شود. تاریخ‌دانان و تاریخ‌نگاران با رویکرد و شیوه خاصی از گردآوری اطلاعات درباره زمینه‌ای کاملاً نو و بکر آشنا می‌شوند که

۱. یونسکو سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد است که نام آن از حروف اول کلمات انگلیسی United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization گرفته شده است. این سازمان با همکاری ۴۳ کشور در ۱۹۴۵ تشکیل شد.

می‌تواند مایه الهام آنان برای انجام کارهایی مشابه بشود. خوانندگان غیرمتخصص در امور ترجمه که در زمینه‌های دیگر صاحب‌نظرند، همچون ادیبان، سیاستمداران، روحانیان، زبان‌شناسان و بسیاری کسان دیگر درباره اوضاع و احوال زمینه‌های تخصصی خود در گذشته و رابطه آنها با ترجمه اطلاعات مفیدی به دست خواهند آورد. دانشجویان ترجمه و دیگر رشته‌ها، ضمن کسب اطلاعات مفید تاریخی و اجتماعی، با یکی از مبرم‌ترین نیازهای جامعه امروز ایران، یعنی تحقیق، و شیوه‌های انجام آن آشنا خواهند شد. خوانندگان عام نیز درباره فراز و نشیب‌های تاریخ در عرصه‌های مختلف و در گوشه و کنار جهان دانستیهای سودمندی کسب خواهند کرد که به زبانی گاه شیرین و گاه تلخ، اما بی‌طرف و مستند و همه‌جانبه، بیان شده است.

تصاویر کتاب در ترجمه حذف شده است تا از حجم و بهای کتاب کاسته شود. بخش Further Reading نیز به همان دلیل قبلی و به این علت که تنها به ذکر نام و تاریخ اکتفا شده بود، مثل Cohen ۱۹۸۵، حذف شد زیرا این اطلاعات در پایان نقل‌قولها در متن ترجمه آمده است. غیر از این دو مورد مترجم هیچ جمله یا مفهومی را حذف نکرده است.

گاه به علت تفاوت‌های فرهنگی یا ضرورت‌های زبانی مترجم کلمات یا عباراتی را به متن افزوده است که این افزوده‌ها در [] آمده‌اند. این افزوده‌ها بر دو دسته‌اند: دسته فرهنگی - مذهبی و دسته زبانی. برای مثال، نام پیامبران بزرگوار بدون کلمات احترام‌آمیز که در فرهنگ ما مرسوم است در متن اصلی آمده بود که مترجم [حضرت] و [ع] را در قبل و بعد از نام آن بزرگواران افزوده است. در نقل‌قولهایی که از منابع دیگر آمده گاه نویسندگان بخشهایی را حذف کرده‌اند که خود از نشانه [...] به علامت حذف استفاده کرده‌اند. از آن رو که مترجم هیچ جمله یا عبارتی را حذف نکرده، کلیه حذفها از پدیدآورندگان اثر است.

پانوشته‌ها نیز دو گروه‌اند: پانوشته‌های مؤلفان و پانوشته‌های مترجم. در پایان پانوشته‌های مؤلفان با آوردن (نویسنده) مشخص شده که این پانوشته از پدیدآورندگان اثر است. پانوشته‌های مترجم بدون ذکر نام مترجم در پای صفحات آمده‌اند و خود دو دسته‌اند: دسته نخست، نام اشخاص یا مکانها به حروف موسوم به لاتین است و تنها مواقعی نوشته شده‌اند که چاره‌ای نبود. این ضرورت و ناچاری هم خود ناشی از جهانشمول بودن کتاب است که گاه نامهایی در آن ذکر شده‌اند که شاید برای نخستین بار باشد که به فارسی نوشته می‌شوند. دسته دیگر پانوشته‌هایی در یک یا چند جمله هستند که مترجم برای توضیح مکتب، نحله، فرقه، آیین یا موارد دیگر آورده است. پر واضح است که مترجم این همه اطلاعات ندارد و این دانستنیها را از دانشنامه‌ها و فرهنگها و کتابهای دیگر اقتباس کرده است. حتی در مواردی که مترجم به دانش خود یقین داشت نیز به منابع و مراجع معتبر مراجعه کرده است.

کلیه تاریخهای این کتاب میلادی است. از این رو، نوشتن کلمه میلادی غیر ضروری و زائد بود. در نوشتن کلمه سال نیز صرفه‌جویی کرده‌ام و تنها به ذکر تاریخها اکتفا نموده‌ام. در تاریخهای پس از میلاد عدد سمت چپ کوچکتر و عدد سمت راست بزرگتر است، اما تاریخهای قبل از میلاد عکس آن نوشته شده‌اند. عبارت قبل از میلاد نیز پس از تاریخهای مزبور نوشته شده است. فاصله چندساله نیز با خط تیره و نوشتن تنها یک یا دو عدد مشخص شده‌اند. مثلاً، از ۱۷۱۸ تا ۱۷۹۵ این طور نوشته شده است: ۱۷۱۸-۹۵.

همگان می‌دانند و از بدیهیات است که ترجمه کار یک‌نفره نیست. غیر از فرهنگها و دانشنامه‌ها و کتابهای مرجع و راهنما که همدم و یارگار مترجم هستند، دوستان و استادان و سروران بسیاری گام به گام مترجم را در انجام کارش یاری کرده‌اند. ضمن تشکر و قدردانی از همه این عزیزان بر خود واجب می‌دانم که نام چند شخص را ذکر کنم.

استاد بزرگوار و خوش‌قلب ما، جناب آقای مهدی مهدوی‌نیا، که خود مترجم و استاد دروس ترجمه در دانشگاه هستند و بدون راهنمایی‌ها، تشویق‌ها و دلگرمی‌های دادند، ایشان هرگز این کار به دست بنده به انجام نمی‌رسید.

جناب آقای پرویز مصلی‌نژاد، استاد محترم و رئیس صبور و شکیبای ما در مرکز زبانهای خارجی دانشگاه هوایی شهید ستاری که بیش از بنده نگران پایان یافتن این ترجمه بودند و بدون اغراق هر روز صبح جویای پیشرفت کار می‌شدند. از مشورت‌های با این عزیز گرانقدر و راهنمایی‌های ایشان استفاده‌های فراوانی برده‌ام که به همین کتاب منجصر نمی‌شود. راستش گاهی که کار پیشرفت نداشت ناچار می‌شدم خود را از نگاه نگران ایشان پنهان کنم.

سرور گرامی و دوست بسیار عزیزم، جناب آقای محمدعلی امینیان، استاد محترم دروس ترجمه که راهنمایی‌های ایشان همه‌جانبه بود و تنها به شیوه ترجمه کردن و معادل‌یابی و مسایل زبانی نمی‌پرداخت و حتی در نحوه سازمان‌بندی مطالب و انتخاب قلم و راهنمایی‌های رایانه‌ای نیز از وجود بابرکت ایشان سود بردم.

از سرکار خانم فاطمه میرخسروی که زحمت تحریر رایانه‌ای نهایی و صفحه‌آرایی را کشیده‌اند و با دقتی مثال‌زدنی برخی کاستی‌ها و اشتباهات را متذکر شده‌اند سپاسگزاری می‌کنم و امیدوارم که خداوند این توفیق را به ایشان بدهد تا همیشه چنین دقیق و پرخوصله به خدمات فرهنگی خود ادامه دهند.

و سرانجام کار به دست سرکار خانم مهتاب محمدی سدهی به انجام رسید که از ایشان هم سپاسگزارم و آرزوی توفیق در همه امور زندگی برایشان دارم.

همسر گرامی‌ام، زهرا آزاد، نخستین مشوق و منتقد کارهای قلمی بنده است. با حوصله و بردباری به ترجمه گوش می‌دهد یا آن را می‌خواند و همیشه نکات بسیار مفیدی را متذکر می‌شود که در ترجمه‌هایم رعایت می‌کنم.

دختر خویم ریحانه هم زحمت تحریر نوشته‌ها و ترجمه‌های بنده را می‌کشند و هم ویراستار و منتقد بسیار باریک‌بین و دقیقی هستند که بدین وسیله از او تشکر می‌کنم.

در پایان این نکته را یادآور می‌شوم که محسنات این ترجمه حاصل کار جمعی است و کاستی‌های آن ناشی از پافشاری مترجم در اتخاذ شیوه‌ای خاص یا معادل‌یابی و جمله‌پردازی خاص اوست و مسئولیت آن طبیعتاً بر عهده مترجم است. پیشاپیش دست همه منتقدان و مترجمان عزیز و محترمی را که زحمت خواندن و قلمی کردن ایرادات و اشتباهات را می‌کشند به گرمی می‌فشارم و از این بزرگواران که خادمان واقعی و بی‌اجر مادی تمدن و فرهنگ انسانی هستند از صمیم قلب سپاسگزاری می‌کنم.

خیام فولادی تالاری

۲۶ مرداد ماه ۱۳۸۰

پیشگفتار رئیس اتحادیه بین‌المللی مترجمان

”وظیفه مهم و درخور توجه ما آن است که ترجمه را به ابزاری در خدمت انسانیت، صلح و پیشرفت تبدیل کنیم.“ این کلام پیر - فرانسوا کایله^۲ (۱۹۰۷-۷۹)، بنیانگذار و نخستین رئیس اتحادیه بین‌المللی مترجمان^۳، است که در نطق روز گشایش این اتحادیه در سال ۱۹۵۳ ابراز کرد (Lilova ۱۹۷۹:۲۳). در ماده ۶ آیین‌نامه اتحادیه بین‌المللی مترجمان آمده است ”کمک به رشد و گسترش فرهنگ در سرتاسر جهان“ از وظایف ما است. ده‌ها هزار مترجم تابع هفتاد و سه کشور عضو این سازمان از هیچ کوششی برای تحقق بخشیدن به این مأموریت خطیر فروگذار نکرده‌اند. کار بی‌وقفه مترجمان شاهد این مدعا است که ترجمه همه جنبه‌های حیات انسانی را دربر گرفته و منبع پایان‌ناپذیر پیشرفت است.

مردم از روزگاران بسیار دور ترجمه کرده‌اند. مترجمان، قرن‌ها قبل از IFT، اتحادیه بین‌المللی مترجمان، همچون حلقه‌های یک زنجیره دانش را از مرزها و موانع زبانی عبور داده و به دست مردمان گوناگون سپرده‌اند. از آن زمان که انسان نظامهای نوشتاری را پدید آورد، مترجمان همچون پلهایی ملته‌ها، نژاده‌ها، فرهنگ‌ها و قاره‌ها را به هم پیوسته‌اند. گذشته و حال را نیز. آنها سدهای زمان و مکان را در هم شکسته‌اند. به همت مترجمان است که برخی از متون مهم - آثار علمی، فلسفی یا ادبی - جایگاهی جهانی یافته‌اند. مترجمان با فرو ریختن دیوارهای تفاوت زبانی افقهای جدیدی پیش روی ما گشوده‌اند و بینش ما را جهانی ساخته‌اند. ”امرار معاش مترجمان به تفاوت‌های زبانی بستگی دارد، با وجود این، تمام هم و غم آنها از بین بردن این تفاوت‌هاست“ (۱۹۵۶:۱۸۱) (Edmond Cary).

2. Pierre-Francois Caille

3. International Federation of Translators

با این همه گهگاه مترجمان را سخت خوار شمرده‌اند و بر کارشان بسیار خرده گرفته‌اند. این زنان و مردان فرهیخته اهل قلم از تیغ بدگمانی زخمهای فراوان خورده‌اند چندان که حتی آنان را پیمان‌شکن و خائن نیز خوانده‌اند. اما چنانچه نیک بیندیشیم، در خواهیم یافت که مردم از ارزشهای جدید، بیگانه و گاه غریبی که مترجمان به فرهنگ خود وارد می‌کنند در هراسند و نه از خود مترجمان. آدمی همواره از بداعت، تفاوت و دیگرگونگی آشفته‌حال و پریشان‌خاطر می‌شود زیرا آنها ارزشهای تثبیت شده ما را به آوردگاه می‌خوانند و همچون آینه‌ای در برابر ما می‌ایستند تا نیک در خود بنگریم و خویشتن و ارزشهای خویش را بسنجیم و، به زبان ساده، سبک و سنگین کنیم. جان کلام آن که، ترجمه همچون یک سفر اکتشافی ما را برای گردش و شناختن چیزهای بدیع و غریب به قلمروی شکفت‌انگیز دانش می‌برد.

چنانچه همانند پدیدآورندگان این اثر بی‌طرفی پیشه کنیم و کار مترجمان را در طول قرون ارزیابی نماییم، درخواهیم یافت که فرهنگهای مقصد عموماً از کار مترجمان بهره برده‌اند و غنی و بارور شده‌اند. اندکی در احوال و آثار این افراد درنگ کنید: آن برده یونانی قرن سوم، لیویوس اندرونیوکوس^۴، که رومیان حش و کله‌شق را با گنجینه ادبی یونان آشنا ساخت؛ ابن مقفع^۵، مترجم ایرانی قرن هشتم که فرهنگ عرب را با اثر مشهور هندی به نام حکایات بیدپای^۶ غنی ساخت، و بعدها منبع الهام حکایات ژان لا فونتن^۷ شد؛ جفری چوسر، در آغاز مترجم و سپس نویسنده‌ای که چکامه عاشقانه، داستان منظوم، حکایت منظوم و حکایات حیوانات را به فرهنگ کشورش وارد کرد؛ جاگانتاتا، اخترشناس قرن هشتم هندوستان، که *المجسطی* اثر بطلمیوس و *اصول* اثر اقلیدس را از

4. Livius Andronicus

5. Ibnal-Muqaffa

۶. Fables of Bidpai یا پیلپای نام برهمنی افسانه‌ای است که داستانهای قدیم هند را بازگو می‌کند. نام او در

کلیله و دمنه آمده است. افسانه‌ها یا حکایات بیدپای نام دیگر کلیله و دمنه است.

7. Jean de la Fontaine

عربی به سانسکریت برگرداند؛ ولتر که هموطنان خود را در قرن هجدهم با شکسپیر آشنا ساخت و ارزشهای زیبایی‌شناختی آنها را سخت دگرگون کرد؛ امیلی دو شاتله که نخستین مترجم اثر برجسته نیوتون به فرانسوی بود؛ یان فو که آثار متفکران بزرگ بریتانیایی چون توماس هاکسلی، آدام اسمیت، هربرت اسپنسر و جان استوارت میل را به چین وارد کرد؛ و بالاخره، کنستانس گارنت، مترجم برجسته انگلیسی، که جامعه انگلو - ساکسون سراسر جهان را با نویسندگان بزرگ روسی همچون تولستوی، داستایوسکی، چخوف و تورگنیف آشنا ساخت. هزاران هزار از این نامها می‌توان ذکر کرد. الکساندر پوشکین اندرز داده است که "هرگز مترجمان را خوار نشمرید: آنها نامه‌بران تمدن انسانی‌اند".

"مترجمان در گستره تاریخ"، که اتحادیه بین‌المللی مترجمان (IFT) با همکاری یونسکو آن را به عنوان تاریخ ترجمه تهیه و منتشر کرده، دو هدف دارد: نخست، به درآوردن مترجمان گذشته‌های دور و نزدیک از تاریکخانه فراموشی و گمنامی و، دوم، نشان دادن نقش آنها در تکامل اندیشه بشری.

خوزه لامبرت اخیراً در یک جلسه بحث و بررسی ترجمه گفته است، "بیش از هر زمان دیگر به مورخ ترجمه نیاز است" (۲۲:۱۹۹۳). این نیاز به دو دلیل است. تاریخ ترجمه کمک می‌کند تا مترجمان، این رنجبران خرد و اندیشه از الزوا و گمنامی رهایی یابند و به ما نیز کمک می‌کند تا نقش برجسته آنها را در حیات فکری انسان بهتر درک کنیم. صفحات بعدی سرشار از چهره‌هایی است که رد و اثر خود را به انحاء گوناگون در این حرفه باقی گذارده‌اند. اختراع القبا، غنای زبانها، فراهم آوردن مقدماتی برای پیدایش ادبیات ملی، اشاعه و انتشار دانش فنی و علمی، تبلیغ و ترویج ادیان، نوشتن فرهنگ لغت - اینها تنها بخشی از کارهای سترگ و شگفتی‌آور مترجمان است. ترجمه را نمی‌توان از پیشرفت جدا دانست؛ برخی حتی بر این عقیده‌اند که هر جامعه‌ای را

می‌توان بر مبنای کمیت و کیفیت ترجمه‌های آن ارزیابی کرد و سنجید. این نکته بر اهمیت کار مترجمان صحنه می‌گذارد.

”نخستین وظیفه نظریه جدید ترجمه تهیه تاریخ ترجمه است“ (Berman ۱۹۹۲:۱). مطالعه و بررسی آثار و احوال پیشینیان حرفه ما کمک خواهد کرد تا ترجمه به عنوان رشته‌ای مستقل مشروعیت پیدا کند و تعریفی جامع و مانع از آن به دست آید و، جان کلام آن که، به صورت قال و مقالی یگانه و منحصر به فرد درآید. هم اکنون نیز نامی بر این رشته از مطالعات نهاده‌اند: ”مطالعه ترجمه“ یا ”ترجمه‌شناسی“^۸. چنانچه این رشته جوان نتواند شالوده و بنیانی از تجربیات گذشته خود بنا کند و بر مبنای الگوها و قالبهای گذشته به آرا و نظریات تازه‌ای دست یابد، به هیچ وجه نمی‌تواند چشم به آینده‌ای روشن داشته باشد. برای آشکار نمودن شبکه پیچیده تبادلات فرهنگی بین مردمان، فرهنگها و تمدنهای سراسر تاریخ، پرداختن به تاریخ ترجمه ضروری است. تاریخ ترجمه تصویری است گویا از تلاشهای بی‌وقفه این کارگران صادرات - واردات فرهنگی که دلایل و علل دیرینه و عمیق توجه به برخی آثار و بی‌توجهی به آثار دیگر را نشان می‌دهد. تاریخ ترجمه به معنای کشف این نکته است که چرا حامیان مترجمان (شاهان، اشراف، روحانیان والامقام و غیره) ترجمه آثار خاصی را از آنها خواسته‌اند. پرداختن به تاریخ ترجمه به معنای توجه به گفته‌ها و نوشته‌های خود مترجمان درباره حرفه‌شان و دشواریها و محدودیتهای آن است. لب کلام به اظهار لیون دهولست آن است که ”تاریخ عملاً تنها ابزاری است که - با نشان دادن شباهتها یا به هم پیوستگی‌های سستهای فکری و حرفه‌ای متفاوت، با پیوند دادن گذشته به زمان حاضر - موجب انسجام مطالعات ترجمه می‌شود“ (Lieven D'hulst ۱۹۹۴:۱۳).

من امیدوارم که مترجمان امروز با خواندن این کتاب که به پیشینیان آنها پرداخته است به اهمیت نقش و وظیفه خود پی ببرند. و همین جا این نکته را نیز بیفزایم که گرچه

مترجمان اداری و فنی نیمه دوم قرن بیستم ممکن است به اندازه مترجمان گذشته که در این کتاب از آنها نام برده شده در پیشبرد و ترقی فرهنگی نقش نداشته باشند، اما قدر مسلم در برآوردن نیازهای جامعه نوین نقشی غیرقابل انکار دارند.

خوانندگان از طرح و ارائه قلمروی عظیم اما تاکنون ناشناخته تاریخ جهانی ترجمه در این کتاب به وجد خواهند آمد و قدردان خواهند بود. این کار سترگ، که خود نقطه آغاز است، بدون همکاری بین‌المللی هرگز به انجام نمی‌رسید. از کلیه کسانی که به نحوی در این طرح عظیم نقش داشته‌اند، مؤلفان، ویراستاران، مترجمان یا نمونه‌خوانان، از صمیم قلب تشکر می‌کنیم. حدود پنجاه تن از بیست کشور جهان به تهیه این نگارخانه مترجمان کمک کرده‌اند. از همه این مؤلفان به خاطر تلاشهای صمیمانه و حمیت حرفه‌ای‌شان سپاسگزاریم. مخصوصاً، از بانیان و مشوقان اصلی این طرح عظیم، ژان دلیسل و جودیت وودزورث، رئیس و نایب رئیس انجمن تاریخ ترجمه، قدردانی و تشکر می‌کنیم. عزم و اراده، دلبستگی و شور و شوق و توانایی و قریحه آنها موجب شد تا به اهدافی که ژان دلیسل در دوازدهمین کنگره جهانی اتحادیه بین‌المللی مترجمان در ۱۹۹۰ مطرح کرده بود دست یابیم. بدین وسیله مراتب امتنان خود را از این دو تن اعلام می‌داریم.

بناهای یادبودی برای مترجمان مختلف برپا شده که برخی از آنها بدین قرار است: جروم مقدس در واشنگتن، مسروپ مشتوتس در ایروان، یهوذا بن تیون در گرانادا، ویلیام تیندایل در لندن، یوست ون دن وندل در آمستردام، ژاک امیو در ملون، آنتوان گالاند در رلوت، و جوزف یانگمان در پراگ. این کتاب را نیز باید یادمان و گرامیداشت مترجمان دانست.

تاریخ دلربا و مفتون کننده است، اما چنانچه برای حال و آینده خود از آن درس نگیریم، فعالیتی سترون و بی‌ثمر خواهد بود. من اطمینان دارم که "مترجمان در گستره تاریخ" برای طیف عظیمی از خوانندگان جالب و حتی مایه الهام خواهد بود زیرا درسها

و نکات فراوانی از آن خواهند آموخت. قدر مسلم مترجمان نخستین کسانی‌اند که از این کتاب فایده خواهند برد. آنها، با شرکت جستن در این سفر دلنشین و مجذوب کننده به تاریخ حرفه خود، به پیشگامان و طلایه‌دارانی برخوانند خورد که مرزهای فرهنگی را درنورده‌اند و بر مسیر تاریخ اندیشه و عقیده اثر گذارده‌اند. این سفر به مترجمان اطمینان خواهد داد که ترجمه مفیدترین و شایسته‌ترین پیشه است، حرفه‌ای که یقیناً باید بدان مباحثات و رزنگ

ژان - فرانسوا جولی

رئیس اتحادیه بین‌المللی مترجمان

مونترال، ژوئن ۱۹۹۵

www.ketab.ir

مقدمه مؤلفان

این کتاب حاصل نظری است که در اوایل دهه ۱۹۶۰ در اتحادیه بین‌المللی مترجمان (IFT) ابراز شد. در کنگره جهانی چهارم IFT در ۱۹۶۳، زمانی که تنها ده سال از عمر اتحادیه بین‌المللی مترجمان می‌گذشت، همه اعضا در دوبرونیک^۹ به طرح نوشتن تاریخ جامع ترجمه رأی موافق دادند. گیورگی رادو^{۱۰} (۱۹۱۲-۹۴، مجارستان)، یکی از بزرگان مطرح کننده این پیشنهاد، از مورخان ترجمه درخواست کرد تا مطالعات اولیه را انجام دهند و رسالاتی در این زمینه، که قبلاً چندان توجهی بدان نشده بود، بنویسند. "باید چارچوب و روشی به وجود آوریم تا بتوانیم این تحقیق را به انجام برسانیم و در نهایت تاریخ ترجمه را بنویسیم" (Rado ۱۹۶۴:۴۵).

دکتر رادو در کنگره سه سال بعد IFT که در لاهتی^{۱۱}، فنلاند، برگزار شد یک بار دیگر این مسئله را مطرح کرد و چگونگی نوشتن تاریخ جامع ترجمه را برای نمایندگان حاضر در کنگره توضیح داد. واکنش نمایندگان حاکی از شور و شوق فراوان بود. از این رو، شورای IFT بر آن شد تا گروهی را مامور انجام این کار کند. دامنه طرح بسیار وسیع بود: بنا شد که این مطالعه و پژوهش حداقل بیست و پنج قرن را در بر بگیرد، به همه قاره‌ها بپردازد و صدها زبان را شامل شود. مطالعه و بررسی تاریخ ترجمه بدین نحو در حکم نوشتن تاریخ جهان یا تاریخ تمدن بود - اما از دیدگاه ترجمه (Van Hoof ۱۹۹۱:۷).

با توجه به میزان کاری که باید انجام می‌گرفت، وضعیت تحقیق در زمینه تاریخ ترجمه و منابع مالی و انسانی محدود IFT، برخی از افراد از به سرانجام رسیدن طرحی تا بدین

۹. Dubrovnik بندر دوبرونیک در جمهوری کروات واقع در کرانه آدریاتیک، محل برگزاری کنگره جهانی چهارم

اتحادیه بین‌المللی مترجمان.

10. Gyorgy Rado

11. Lahti

حد بلندپروازانه و سترگ ناامید بودند. با وجود این، رادو طرح مفصل کتاب را همراه با جزییات آن در مقاله‌ای در نشریه Babel منتشر کرد (Rado ۱۹۶۷: ۴-۸).

سالها گذشت. علی رغم افزایش پیوسته چاپ و انتشار مطلب در این زمینه، کتاب بزرگ تاریخ ترجمه آن گونه که مترجمان سی سال قبل در نظر داشتند همچنان نانوشته باقی مانده بود. آیا تألیف "دانشنامه جهانی ترجمه" که دربردارنده تاریخ‌ها و اطلاعات و رویدادهای مهم "سفر پرشکوه و جلال هنر ترجمه" باشد برآستی امکان‌پذیر است (Rado ۱۹۶۴: ۱۵)؟ حتی پرشورترین و شجاعترین مورخان نیز از این کار سترگ به وحشت افتاده بودند و، خب، حق هم داشتند.

در دوازدهمین کنگره جهانی IFT در بلگراد در ۱۹۹۰ گروه دیگری مأمور نوشتن تاریخ ترجمه شد. این گروه گرچه از همان انگیزه و نگرش بنیان طرح برخوردار بود، اما دامنه کار را محدودتر کرد تا از عهده انجام آن برآید. هدف همان بود: ارتقاء و اعتلای پیشه ترجمه در سرتاسر جهان از طریق آشکار ساختن نقش بی‌حد و حصر مترجمان در تاریخ فکری و فرهنگی بشریت. به گفته پیر - فرانسوا کایله، نخستین رئیس IFT، مترجمان "سربازان تنها و غریبی" هستند که دل به دریای پرتلاطم و آشوب عقاید و فرهنگها می‌زنند تا پیام‌های یکی را به گوش و چشم آن دیگری برسانند و، از این رهگذر، اغلب عامل تغییرات عمیق عقیدتی و اجتماعی می‌شوند (Caille ۱۹۵۵: ۳). چنین گمان می‌رفت که کار مترجمان، شرف و اعتبارشان و جایگاه آنان در "جمهوری فرهنگ و ادب" تا آن زمان چندان که بایسته است مورد توجه قرار نگرفته بود (۱۹۴۶: ۹). (Larbaud).

علاقه و توجه به تاریخ ترجمه در سالهای اخیر فزونی گرفته است. به ویژه از دهه ۱۹۸۰ اندیشمندان ترجمه به اهمیت تحقیقات تاریخی در این زمینه پی برده‌اند و الگوهای نظری و روشهای مناسبی را برای تاریخ ترجمه وضع و تعیین کرده‌اند. این اندیشمندان در کنفرانسها و کتابها و مقالات فاضلانه خود از دیدگاه‌هایی بسیار گوناگون

به مسئله تاریخ ترجمه پرداخته‌اند و هر یک حدود و ثغور تاریخ را به گونه‌ای متفاوت ترسیم کرده و با عدسی‌های مختلفی به گذشته نگریسته است.

انجمن تاریخ ترجمه عزم خود را جزم کرد تا در این زمینه اقدام مفیدی انجام دهد. یکی از نخستین وظایف این انجمن آن بود که فهرستی تا حد ممکن کامل از مورخان ترجمه سراسر جهان تهیه کند و درباره تحقیقاتشان اطلاعات گرد آورد. این اقدامات اولیه موجب شد که *راهنمای بین‌المللی مورخان ترجمه*^{۱۲} در ۱۹۹۱ منتشر شود. این *راهنما*، که چاپ دوم آن در ۱۹۹۳ و چاپ سوم آن در ۱۹۹۶ منتشر شد، اکنون نام بیش از ۱۴۰ دانشمند نشانی آنها و زمینه‌های تخصصی آنها را در بر دارد. این ابزار ارزشمند ما را قادر ساخت تا گروه‌های تحقیقی دایر کنیم، شبکه بین‌المللی مورخان را به وجود آوریم و آماده نوشتن "مترجمان در گستره تاریخ" شویم.

گرچه "مترجمان در گستره تاریخ" بسیار پیرامنه و بلندهمتانه است، اما مدعی آن نیست که مطالعه و تحقیقی تام و تمام در زمینه تاریخ ترجمه است. این کتاب شرح اجمالی گزینشی و موضوعی نقشهای عمده و مهمی است که مترجمان در طول قرون و اعصار بر عهده داشته‌اند. نه موضوع کلی که نقش مترجمان در آنها مشهودتر است نه فصل این کتاب را به خود اختصاص داده‌اند. بیشتر بر حسب موقعیت فرهنگی و زمانی مترجمان آنها را بررسی کرده‌ایم و چندان توجهی به زاویه دید روان‌شناختی نداشته‌ایم. حاصل کار بیشتر شبیه پرده‌ای است که با قلم‌مویی پهن آن را نقاشی کرده باشند، و خوانندگان بدون شک متوجه از قلم‌افتادگی‌هایی درخور توجه خواهند شد. ما خود به این افتادگی‌ها که ناشی از رویکرد ما به تاریخ ترجمه است به خوبی واقفیم.

هر یک از فصلهای نه‌گانه به گروهی بین‌المللی از مورخان سپرده شد و هر گروه را نویسنده‌ای سرشناس رهبری می‌کرد. اندیشمندان شرکت‌کننده در این طرح آزادی کامل

داشتند تا برای توضیح مطالب خود از هر دوره زمانی و هر جامعه فرهنگی یا زبانی که صلاح دیدند شاهد و نمونه بیاورند. از طریق کار گروهی توانستیم از تخصص دانشمندان ساکن در نقاط مختلف جهان بهره بگیریم و کوشیدیم تا از دیدگاه اروپامحور ترجمه فاصله بگیریم و بدین طریق علائق و نظرات IFT را نیز مدنظر قرار دهیم. اما نمی‌توان انکار کرد که به طور کلی به غرب، و به ویژه به اروپا، در این کتاب بیشتر پرداخته‌ایم و علت آن نیز صرفاً شمار بیشتر مورخان آن بخش از جهان و گامهای مؤثر و مهمی است که غرب در بیست سال گذشته در زمینه تحقیقات تاریخی برداشته است. و با این حال آن اندازه خوش‌اقبال بوده‌ایم که نظرات متخصصان تاریخ نقاط مهم جهان را در این کتاب بگنجانیم: از اروپا، قاره امریکا، خاورمیانه و - تا حد کمتری - از آفریقا و آسیا.

به عنوان ویراستار و گردآورنده این اثر دو دلمشغولی داشته‌ایم: یکی نگرانی از بابت خوانندگان بود، چون هدف ما آن بود که این کتاب خوانندگانی از سراسر جهان داشته باشد، و دغدغه دیگر انسجام و یکپارچگی سبکی و روش شناختی بود. بدون آن که معیارهای دانش‌پژوهی خود را خدشه‌دار کنیم، کوشیدیم تا حد ممکن کتاب را برای طیف گسترده‌تری از مخاطبان و خوانندگان قابل فهم و خواندنی سازیم. به همین دلیل، دقت بسیار کرده‌ایم تا از استفاده از اصطلاحات بسیار تخصصی خاص رشته ترجمه و زمینه‌های علمی وابسته به آن پرهیزیم. به علاوه، توضیحاتی نیز، در متن یا در پاورقی‌ها، به کتاب افزوده‌ایم تا اشارات و تلمیحات برخی رخدادهای تاریخی خاص و ویژگیهای فرهنگی را که شاید همه خوانندگان با آنها آشنایی نداشته باشند روشن سازیم.

در این جا لازم می‌دانیم از بیست و پنج مترجم و مصححی که چاپ همزمان انگلیسی و فرانسه این کتاب را ممکن ساختند تشکر کنیم. آرزوی قلبی ماست که شما،

خوانندگان گرامی، از خواندن این کار جمعی لذت ببرید و مطالب متنوع این کتاب
حس کنجکاوی شما را نسبت به تاریخ ترجمه برانگیزد.

ژان دلیسل

جو دیت وودزورث

www.ketab.ir